

Sex og kjærlighet i kvinnesakshistoriens tidligste år

I 1896 ga Minda Ramm ut romanen «Lommen», om lærerinnen og peppermøen frøken Kruse som er ulykkelig fordi hun ikke har fått stillet sine drifter. Kvinnesakslederen Gina Krog var ikke nådig i sin kritikk av boken.

Minda Ramm fotografert en gang i 1890-årene.

I 1880-årene utbrøt «den store nordiske krig» om moral, ekteskap og kjærlighet.

Om forfatteren

Gunhild Ramm Reistad (født 1938) er mag. art i litteraturvitenskap og tidligere leder av Oslo Kvinnesaksforening og Drammen Kvinnesaksforening. Hun har mange års fartstid som journalist i Drammens Tidende og som politiker for Venstre. Hun har gitt ut bøkene *Betzy Kjelsberg og Drammen* (1994) og *Anna Rogstad – første kvinne på Stortinget* (2012).

Det begynte med Hans Jægers foredrag med krav om fri kjærlighet, i 1885 kom hans bok Christianiabohemen. Bjørnsons skuespill «En hanske» var en motpol: Samme moralske krav til kvinner og menn: Ingen seksuell erfaring før ekteskapet.

Den våknende norske kvinnebevegelse sto midt i denne krigen. Debatten mellom de to fløyer preger all litteratur fra 1880- og 1890-årene. Temperaturen er høy. I kvinnebevegelsens blad «Nylænde» finner vi karakteristiske eksempler:

I 1896 skrev kvinnebevegelsens ukronede dronning, Gina Krog, en drepende anmeldelse av en ung kvinnelig debutants roman, «Lommen». Gina kjente forfatteren, Minda Ramm, fra kvinnekampens start. Minda hadde vært av de aller første på barrikadene. Kanskje var det nettopp derfor Gina ti år senere var så forarget da hun oppdaget at Minda rørte ved et sårt punkt i kvinnebevegelsens korte historie, en uavklart debatt om sex og samliv.

Minda Ramm

Minda Mathea Olava Ramm (1859–1924) var forfatter og kvinnesakskvinne. Hun var blant de første kvinnene som fikk adgang på universitetet, der hun studerte kjemi og fysikk, og tok cand.real-eksamen i 1890. I 1896 debuterte Minda Ramm med romanen *Lommen: En historie*. «Lommen» viser her til lomfuglen, en vannrovfugl som er kjent for å utstøte klynkende lyder.

Den hemmelige kvinneforeningen «Skuld»

Den organiserte kamp for kvinners likestilling startet i 1882. I det året fikk Cecilie Thoresen som den aller første kvinne i Norge ta artium. Høsten 1882 var det seks som ville følge Cecilie eksempel og studere til artium. Samtidig dannet de en hemmelig forening, «Skuld», etter nornen som i norrøn tid skuet inn i fremtiden. «Skuld» ble forløperen til Norsk Kvinnesaksforening, som ble stiftet året etter. En av de seks Skuld-stifterne var nettopp Minda Ramm, født 1859, prestedatter fra Sogndal. I foreningen skulle de arbeide for selvutvikling med foredrag og debatt. De hadde tro på argumentenes makt.

Av foredragene kan nevnes Minda Ramms «Om individuell frihet» og Cecilie Thoresens «Om sosialismen». Året etter hadde de unge studentene skutt gullfuglen i miljøet. Den erklærte kvinnesakspioner Gina Krog ble med i «Skuld». Hun var 15 år eldre enn studentene, og de var mektig stolte over å ha fått henne som medlem. Ginas foredrag var «Om fri diskusjon».

Gina Krog (1847–1916) var «høvdingen» av den norske kvinnesaksbevegelsen. Hun etablerte fire kvinneorganisasjoner: Norsk Kvinnesaksforening (1884), Kvinnestemmerettsforeningen (1885), Landskvinnestemmerettsforeningen (1898) og Norske Kvinners Nasjonalråd (1904). Da hun døde i 1916, ble hun den første kvinnen i Norge som ble gravlagt på statens bekostning.

Gina Krog og kvinnesaksbladet «Nylænde»

Minda og Gina var altså godt kjente fra de tidlige 1880-årene. Deretter ble Gina Krog leder for all kvinnekamp i Norge og ikke minst redaktør av bladet, «Nylænde», som ved hundreårskiftet hadde en posisjon som «Sirene» fikk 70 år senere. Nyheter som angikk kvinner, samt ny skjønnlitteratur, ble anmeldt i «Nylænde». Her er intervjuer og nyheter som angikk kvinner: De første kvinnelige leger, første kvinnelige stasjonsmestre, kvinnelige rektorer osv. Jordmødres kår ble belyst, en annen artikkel hadde denne overskrift: «Om mishandlede hustruer og vor lovgivning». I det hele tatt: Alt!

Etter aktive ungdomsår i «Skuld» tok Minda Ramm artium i 1885, som den fjerde kvinne i Norge. Hun studerte deretter realfag og ble cand.real. i 1890, og arbeidet en periode som lærer ved Ragna Nielsens nye progressive skole i Oslo, hvor Sigrid Undset senere ble elev. Ragna Nielsen var også en aktiv kvinnesakskvinne og satt som leder i kvinnesaksforening i perioden 1886–1895.

Tre av de seks unge kvinnene som var med i den hemmelige diskusjonsforeningen Skuld og som tok artium i 1886. Minda Ramm står lengst til høyre. Bak til venstre er Marie Holst, en av Norges tre første kvinnelige leger. Til venstre sitter den radikale kvinnesakskvinnen Anna Bugge, som i 1921 ble første kvinne representert i Folkeforbundet (forløperen til FN). De to mennene er deres matematikklærere løytnant Hall (bak) og kandidat Thrane (foran). Alle har studenterluer på. Foto: Nasjonalbiblioteket

Minda Ramm mistrives som lærerinne og gir ut romanen «Lommen»

Men Minda Ramm trivdes ikke i skolen, hun ville skrive. Hennes første roman ble «Lommen». Boken handler om lærerinner ved en nyopprettet, progressiv skole. Den kvinnelige skolestyrer er tegnet med skarp strek, ikke udelt sympatisk. Boken kunne bli oppfattet som en negativ beskrivelse av Ragna Nielsens skole. Kanskje var det derfor Gina Krog reagerte så spontant og

negativt på boken, men hun passet seg for å kalle boken en nøkkelroman, og jeg tror ikke det var hovedårsaken til hennes vrede. Det som opprørte Krog var Ramms skildring av forholdet mellom mann og kvinne.

Den store nordiske krig om ekteskap og kjønnsmoral hadde rast fra 1885, på den ene front sto Garborg og bohemene som trodde på fri kjærlighet, på den annen Bjørnson som med «hanskemoralen», dvs. absolutt avholdenhet før ekteskapet for både menn og kvinner.

“

Hovedpersonen i «Lommen» er en eldre lærerinne, ja, hun ble regnet som sådan, hun var hele 43 år!

Kvinnesaksforeningen var nær blitt sprengt under denne debatten. Noen, bl.a. Ragna Nielsen, fulgte Bjørnson, andre ville helst ikke ha debatten i foreningen. Den var for vanskelig og personlig.

Hovedpersonen i «Lommen» er en eldre lærerinne, ja, hun ble regnet som sådan, hun var hele 43 år! Kristine Kruse er ugift og trives dårlig i sitt yrke. Jobben må hun ha, for, som hun selv sier, hun trenger 100 kroner måneden for å leve som et dannet menneske. Hun har studert ved universitetet, og drømmer nå om å arbeide videre med en avhandling om «Forholdet mellom tankeliv og den objektive virkelighet.» Men hun får ikke noen dreis på avhandlingen. Hun er ulykkelig.

Sur gammel peppermø

Første del av fortellingen skildrer arbeidet i skolen og det miljø som omgir lærerinnen. Vi får her et levende inntrykk av hvordan frøken Kruse (tittelen «frøken» brukes konsekvent gjennom hele fortellingen på ugifte kvinner) oppfattes av yngre kolleger: Hun ses på som en sur gammel peppermø, som ikke engang takler undervisningen særlig bra.

“

Først forstår leseren ikke riktig hva dette med den hulkende tulling skal bety, men snart aner en at den er uttrykk for hennes vanskjøttede instinkt og driftsliv.

I annen del av fortellingen blir vi innviet i Kristines indre liv. Hun oppfatter seg selv som en sindig storesøster til en tulling som bor i hennes indre. Tullingen gråter, så lenge den er våken jamrer og klager den natt og dag. Først forstår leseren ikke riktig hva dette med den hulkende tulling skal

bety, men snart aner en at den er uttrykk for hennes vanskjøttede instinkt og driftsliv. Den kloke søster representerer rasjonaliteten, ærgjerrigheten, studiene og tenkningen. Det er umulig for Kruse å gjøre noe ut av arbeid og tankeliv så lenge driftslivet vanrøktes.

Positive anmeldelser av boken

Hvordan skal vi oppfatte frøken Kruses klage? Anmelderen i Dagbladet, Christopher Brinchmann, mener boken skildrer en kvinne som livet har gått forbi. Alt inne i henne skriker etter kjærlighet. Den tulling hun omtaler er den forgjeves elskovstilnærmelse, mener Brinchmann.

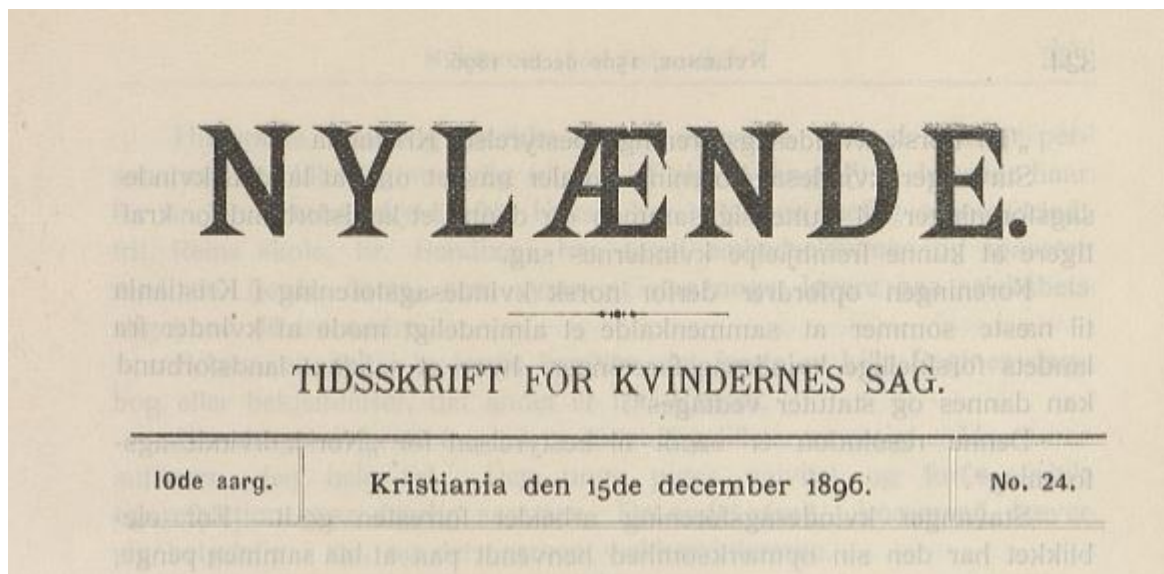
I bladet «Kringsjaa» hevder også anmelderen, Hans Tambs Lyche, at boken innbyr til å ynkes over de mennesker for hvem livet aldri ble liv. Han er generelt meget positiv.

Martha Steinsvik som anmelder boken i den nynorske avisen «Den 17de Mai» i november 1896, gir først en tolkning av bokens tittel: Fuglen lommen er en fugl som særlig skriker i sene høstkvelder. Da lyder dens skrik som kom det fra «eit mennskje i daudevaande»:

«Naar ein hev lese boki til endes, daa forstend ein kvifor forf. hev gjeve ho dette namnet. Ho er som eit einaste haast skrik av ei kvendesjæl i den ytste vaade, ei saar stynjing i sorg over eit liv øydt og faagengd i og nytteløyse.»

Steinsvik synes bokens første del, som skildrer lærermiljøet, er godt, og er tegnet med fast og stø hånd:

«Men det i boki som serleg held oss fast er likevel andre deildi, der me fær hennar eget kjensle og tankeliv. At me stend framfyre ein kunstnar av rang, er vel ikkje tvil um.» konkluderer Steinsvik.

Faksimile av Nylænde, der Gina Krog var redaktør og ga en kompromissløs kritikk av Minda Ramms roman Lommen.

Gina Krog kritiserer boken

Gina Krog er avvisende. Hun var ikke Gina Krog om hun ikke kunne beskrive hva hun hadde lest: Kristine Kruse er et høyst ulykkelig vesen:

«Hun har en stadig længsel efter manden og er fordømt til at leve et «fruentimmerliv blant fruentimmer». Der udvikler sig under dette en sindets sygdom hos hende. Hun blir menneskehadsk og bitter, hendes bitterhed er hendes stolthed og hendes eneste trøst, men hun klager ud i ensomheden, som for hende er tomrummet. Det er lommen, som skriger. En driftssyg, lænket, kvindelig skabning, som jamrer sig.»

Gina Krog mener dog at det en slik kvinneskjebne tas frem og behandles med alvor og sympati av en kvinnelig forfatter, er et stort fremskritt. Man kan tenke hvorledes det gjøres narr av en slik skjebne både i klassisk og moderne litteratur. Men Ramm klarer ikke å holde interessen ved like, hevder Gina Krog.

Kristine Kruse forteller selv om en natt i sin ungdom da traff hun en ung mann hun hadde et godt øye til. Det var gjensidig: – Men hvorfor plukket jeg ikke elskovens blomst den natt? spør hun seg selv.

Ja, sier Gina Krog, og stiller det samme spørsmål:

«Hvorav kommer det, at Kristine Kruse, som er rav hedning, som har en bundløs foragt for menneskers forskrifter, som ikke har noget kvindelighedens og renhedens ideal boende i sig, som i sit sind ikke er jomfruelig, ikke moderlig, som aldrig har følt den følelse for en udvalgt, som er kjærlighed, hvorav kommer det, at hun ikke lever det liv, hendes tanker uafsladelig krydser om?».

Kruse selv antyder noe om at hårde menneskeøyne kan ha skremt henne. Men det forklarer aldeles intet, skriver Krog.

For meg er denne delen av anmeldelsen ganske dunkel. Krog bruker store ord om hva den forelskede må føle for å innlate seg i et forhold. Men Krog griper til uklare og svevende begreper: Kvinneligheten og renhetens ideal? Ett er til å forstå: De hårde øyne. Mange unge damer som den gang plukket «elskovens blomst» som det het i boken, måtte vel erfare at de satt igjen med både skammen – og ungen! Da måtte de i alle fall tåle de hårde øynes blikk.

Det er ellers intet i boken som antyder at frøken Kruse er «rav hedning».

Gina Krogs konklusjon er sterkt kritisk: Forfatterinnen lar kvinnene lengte til mannens verden slik den er. Hun sier til kvinnene: Det er store krefter blant dere, slipp driftene løs, lev som frie menn, så vil livet bringe dere nydelse og innhold og dere vil nå en større intellektuell høyde. «Lommen» nedstammer i lige linie fra «Kristianiabohemen» i henseende tendens.» Den røper også sitt slektskap med den hamsumske retning og er sannsynligvis i enkelte punkter påvirket av den.

Gina Krog kritiserer bokens budskap om at alle kvinner trenger en mann for å kunne stille sin kjønnsdrift for å kunne være og «ekte kvinner», at det er en sorg for kvinner å være det vi i dag kaller singel og uten barn.

I anmeldelsen har hun også et stikk i siden til kritikken av stemmerettsforeningen som tydeligvis hadde vakt jubel blant de mannlige anmelderne. Kanskje oppfattet Krog Ramm som en «frafallen» kvinnesakskvinne etter at hun giftet seg og stiftet familie?

Minda Ramm sittende på trappen med døtrene Eli og Jeanette og ektemannen Hans E. Kinck høsten 1902. Kvinnen til høyre er ukjent. Foto: Nasjonalbiblioteket

Ikke lenge før boken kom ut, i 1893, hadde Minda Ramm giftet seg med forfatteren Hans E. Kinck. Etter «Lommen» ble hun mor til to døtre. Senere utga hun bøkene *Overtro. Skildringer fra Otti-aarene* (1900), satiren *Valgaar* (1909) og *Fotfæste* (1918), som regnes som hennes beste.

Se også

- [Til kamp for kvinners stemmerett: Ildsjeler stifter forening](#)
- [Nylænde – Norges første kvinnesaksblad](#)
- [De første feministiske gruppene: Skuld og Norsk kvinnesaksforening](#)

Kilder

- [Gina Krog: Lommen. En historie af Minda Ramm. Nylænde 15. desember 1896.](#)
- [Minda Ramm: Lommen. En historie. Kristiania: H. Aschehoug & COs Forlag, 1896.](#)

KUNST OG KULTUR LITTERATUR

Av Gunhild Ramm Reistad, 2021 Last ned ⬇ | Del

Meldinger ved utskriftstidspunkt 22. oktober 2026, kl. 23.44 CEST

Det ble ikke vist noen globale meldinger eller andre viktige meldinger da dette dokumentet ble skrevet ut.